

Köləlik və kölə vəziyyətinə salma

Istismar ünsürünü sübuta yetirmək mümkün olsa da, istismar edən şəxsin insan alveri prosesində digər ünsürlərə, daha dəqiq desək, hərəkətə və ya cəlb etmə vasitəsinə görə cavabdeh olduğunu göstərmək heç də həmişə mümkün olmamışdır. İngiltərədə və Uelsdə "digər bir şəxsi köləlikdə və ya kölə vəziyyətində saxlama, yaxud onlardan icbari və ya məcburi iş görməyi tələb etmə" əməlini nəzərdə tutan qanunvericilik tətbiq edilmişdir. Qanunvericilik anlayışla bağlı bəzi problemlərin öhdəsindən gələ bilməsə də, onun məqsədi istismar ünsürünün tək özünü cinayət qanununa daxil etməkdir.

71-ci maddə. 2009-cu il Koronerlər (qətl hadisələrini araşdıran müstəntiqlər) və Ədliyyə Qanunu (İngiltərə və Uels). Köləlik, köləliyə bənzər hallar və icbari və ya məcburi əmək. (1) D adlı şəxs aşağıdakı halda cinayət törətmiş olur (a) D digər şəxsi köləlikdə və ya kölə vəziyyətində saxlayır və şərait belədir ki, D şəxsin belə vəziyyətdə saxlanıldığını bilir və ya bilməlidir, yaxud 87 Skrivankova, K. 2011 Məcburi əmək: əməyin istismarının başa düşülməsi və müəyyənləşdirilməsi, red. Şandron, P. Birləşmiş Krallıqda insan alveri və müasir köləliyi qəbul edən insan alverinə dair əyani vəsait, LexisNexis səh.54. İNSAN ALVERİNƏ QARŞI MÜBARİZƏ- DƏRS VƏSƏİTİ, 43 (b) D adlı şəxs digər şəxsdən icbari və ya məcburi iş görməyi tələb edir və şərait belədir ki, D adlı şəxs belə işin görülməsinin şəxsdən tələb olunduğunu bilir və ya bilməlidir. (2) 1-ci yarımbənddə şəxsi köləlik və ya kölə vəziyyətində saxlama və ya şəxsdən icbari və ya məcburi iş görməyi tələb etmə hallarına istinadlar İnsan Hüquqları haqqında Konvensiyanın 4-cü maddəsinə (şəxsi köləlik və ya kölə vəziyyətində saxlama və ya şəxsdən icbari və ya məcburi iş görməyi tələb etməni qadağan edən) uyğun izah olunmalıdır. (3) Bu maddədə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində təqsirli bilinən şəxs aşağıdakı məsuliyyəti daşıyır (a) ümumi məhkumətdə müvafiq müddətdən artıq olmayan müddətə həbs cəzasına yaxud qanunla müəyyənləşdirilmiş həddən artıq olmayan məbləğdə cərimə cəzasına, yaxud hər ikisinə; (b) ittihamnamə üzrə məhkumətdə 14 ildən artıq olmayan müddətə həbs cəzasına, yaxud cərimə cəzasına, yaxud hər ikisinə. Ev köləliyi. Ev köləliyi üçün insan alverinə məruz qalan

şəxslər çox vaxt miqrantlar və əsasən də, özəl evlərdə işləmək və ev işlərindən tutmuş uşaqlara baxmağa qədər və digər işləri də əhatə edə bilən müxtəlif işləri görmək üçün dövlətin ərazisinə gələn qadınlar olur. İnsan alverinə məruz qalan insanlar, adətən, özəl evdə yaşayırlar, onların sənədləri çox zaman əllərindən alınır və onlar çox vaxt təcrid olunurlar və insan alverçisindən asılı olurlar. Ev köləliyi istismarın çətin aşkar oluna bilən nəzərə çarpmayan bir formasıdır. Ev köləliyi üçün insan alveri bəzi ümumi cəhətləri özündə birləşdirən müxtəlif vəziyyətləri əhatə edir: asılı vəziyyətdə olma və özəl bir şəxs üçün iş görmək öhdəliyi, məvacibin aşağı olması və ya heç olmaması, istirahət günlərinin olmaması, psixoloji və ya fiziki zorakılıq, məhdud hərəkət azadlığı və özəl həyatın mümkünsüzlüyü. 88 BƏT-in 2011-ci il ev qulluqçuları üçün layiqli iş haqqında 189 nömrəli Konvensiyası (5 sentyabr 2013-cü il tarixdə qüvvəyə minmişdir), ev qulluqçuları üçün əsas hüquqları və müdafiə imkanlarını nəzərdə tutur. 2(b) maddədə deyilir: "Hər bir üzv-dövlət, ev qulluqçuları ilə bağlı, işdə əsas prinsiplərə hörmətlə yanaşılması, bu hüquqların təşviq olunması və həyata keçirilməsi, daha dəqiq desək: [...] (b) icbari və ya məcburi əməyin bütün formalarının aradan qaldırılması üçün bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş tədbirləri görməlidir;" Siliadin Fransaya qarşı 89. 15 yaşlı qız onun yol xərcini ödəyən, lakin sonra onun pasportunu əlindən alan "xanım D" tərəfindən Toqodan Fransaya gətirilmişdir. Belə razılıq olmuşdur ki, qız öz təyyarə biletinin dəyərini ödəyənəndə xanım D üçün işləyəcəkdir, lakin bir neçə ay sonra, o, onu heç bir ödəniş, istirahət, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədlər olmadan və

onun immiqrasiya statusunun alınmasına icazə verilmədən gündə 15 saat, həftədə yeddi gün işləməyə məcbur edən "cənab və xanım M-ə" verilmişdir. Qız köhnə paltarlar geyinirdi və onun öz otağı yox idi. Vəziyyətə orqanlar müdaxilə etdikdə, onlar bundan xəbər tutmuşlar. Lakin həmin vaxt, "köləlik və kölə vəziyyətinə salma" Fransada ayrıca cinayət əməli kimi təsbit olunmamışdı. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi belə bir fikirdə olmuşdur ki, qız kölə vəziyyətində saxlanılmışdır və Fransa köləliyi və məcburi əməyi qadağan etmək öhdəliklərini pozmuşdur, belə ki, Fransa qanunvericiliyi qızın ayrılma və effektiv müdafiəsini təmin etməmişdir. Cinsi istismar. Cinsi istismar, əsasən, köləliyə bənzər şəraitdə saxlanan qurbanlara- qadınlara və uşaqlara təsir göstərir. İstismar edilən şəxslər öz insan hüquqlarının, o cümlədən, azadlıq hüququnun, insan ləyaqətinin və təhlükəsizliyinin qorunması hüququnun, köləlikdə və ya kölə vəziyyətində saxlanılmamaq hüququnun, qəddar və qeyri-insani rəftara məruz qalmaq hüququnun, zorakılığa məruz qalmamaq hüququnun və sağlamlığın qorunması hüququnun kəskin şəkildə pozulması halları ilə üzləşirlər. Cinsi istismara barlarda, masaj otaqlarında, səyyar xidmətlərdə, özəl evlərdə, fahişəxanalarda və qonaq evlərində fahişəlik; pornoqrafiya və məcburi nikah aiddir. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunda deyilir: "İstismar, minimum olaraq, digərlərinin fahişəliyinin istismarını və ya cinsi istismarın digər formalarını əhatə edir". Lakin cinsi istismarın milli qanunvericilikdə anlayışını vermək dövlətin vəzifəsidir. Beynəlxalq hüquqi sənədlərdə və ya milli qanunvericilikdə nə "digərlərinin fahişəliyinin istismarının", nə də "cinsi istismarın digər formalarının" anlayışı yoxdur. İstənilən anlayış dövlətlərin təfsirinə və "cinsi istismara" və "fahişəliyə" qarşı siyasətə əsaslanır. BƏT-in cinsi istismar üçün yaşlı insanların alveri ilə bağlı müəyyənləşdirdiyi əməli indikatorlar. İstismar indikatorları. Orta indikatorlar Pis yaşayış şəraiti; Həddən artıq iş günləri və vaxtı; Təhlükəli iş; Məvacibin aşağı olması və ya olmaması; Əmək qanunlarına və ya imzalanmış müqaviləyə riayət etməmə; Sosial müdafiənin olmaması (müqavilə, sosial sığorta və s.); Çox pis iş şəraiti; Məvacibin təhrif olunması. <https://www.ilo.org/forcedlabour> İnsanların insan alverinin qurbanlarına çevirmək üçün cəlb olunduğu bir vahid üsul yoxdur və qurbanların istismar şəraitinə məcbur edildiyi üsullar mənəbe dövlətlərdə bir-birindən fərqlənir. Prokurorlar və hakimlər cinsi istismar üçün qurbanları cəlb etmənin

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

müxtəlif metodları, xüsusilə də, cəlb etmənin yeni meydana çıxan formaları barədə məlumatlı olmalıdırlar. İnsan alveri köləliyin müasir formasıdır. İtaliyada BMT qadınların istismarının dörd əsas sistemini müəyyənləşdirmişdir. Alban modeli: məcburet və zorakılıq tətbiq olunur. Nigeriya modeli: borc asılılığı (nəqliyyat, pasport və vizanın alınması xərclərini ödəməklə qurbanların xarici ölkələrə getmələrinə yardım etmə). Şərqi Avropa modeli: yüksək şəkildə təşkil olunmuş və yüksək hərəkətli, müəyyən edilmiş müqavilə müddəti). Latin Amerikasına modeli: yarı-könüllü və qeyri-tam iş günü.

İnsan alveri vəziyyətindən xilas edildikdən sonra qurbanlar öz mənəbe ölkələrinə qayıtmaq və yenidən orada məskunlaşmaq istəyində ola bilərlər. Bu, yalnız könüllü əsaslarla olmalıdır. Lakin insan alverinin qurbanları uzun müddətdə cəmiyyətə reintegrasiya olunmaq və onların tibbi, maliyyə və hüquqi problemlərinin həll edilməsi hüququna malikdirlər. Onların təhsil, peşə təlimi, gəlir əldə etmək, məşğulluq və mənzillə təchiz olunmaq hüququ vardır. Bu, insan alveri qurbanlarının müdafiəsinin üçüncü mərhələsidir və qurbanın sosial mühitə inteqrasiyası və öz normal həyatına qayıtması mürəkkəb bir proses ola bilər. Qurbanlar aydın və kifayət qədər informasiya ilə, həmçinin, qayıdarkən yardımla təmin olunmalıdırlar. BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunun 8-ci maddəsində beynəlxalq hüquqi sənədlərdə təsbit edilmiş repatriasiya hüququ nəzərdə tutulur:

"1. Vətəndaşı insan alverinin qurbanı olan iştirakçı dövlət qəbul edən iştirakçı dövlətin ərazisinə daxil olduğu zaman həmin dövlətdə daimi yaşamaq hüququ olan bu cür şəxsin geri qaytarılmasına yardım edir və onun təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsinə lazımı qaydada diqqət yetirərək, əsassız və səbəbsiz ləngitməyə yol vermədən onu qəbul edir". AŞ Konvensiyasının "İnsan alveri qurbanlarının repatriasiyası və qaytarılması" başlıqlı 16-cı maddəsində deyilir: "16.5. Hər bir Tərəf aidiyyəti milli və beynəlxalq institutlar və qeyri-hökumət təşkilatları ilə birgə repatriasiya proqramlarının təşkil olunması üçün vacib qanunvericilik və digər tədbirləri həyata keçirməlidir. Bu proqramların məqsədi insan alveri qurbanlarının yenidən cinayətin qurbanına çevrilməsinin qarşısını almaqdır. Hər bir Tərəf insan alveri qurbanlarının, xüsusilə, onların peşə qabiliyyətinə yiyələnməsi və peşə qabiliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi yolu ilə, qaytarıldıqları dövlətin cəmiyyətinə, həmçinin, təhsil sistemində və əmək bazarına yenidən inteqrasiya olunmaları üçün əlindən gələni əsirgəməməlidir. Uşaqlarla bağlı olaraq bu proqramlara təhsil hüququndan faydalanma imkanları, adekvat qayğının təmin olunması, ailələr və yaxud müvafiq qayğı göstərən strukturlar tərəfindən onların qəbul olunması tədbirləri daxil edilməlidir".

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru